

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

TARİH
TÜRKLER'İN MÜSLÜMAN OLUŞU VE İLK MÜSLÜMAN
TÜRK DEVLETLERİ
KARAHANLILAR

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY

2009
ANKARA

3.1. Karahanlılar (840-1042)

Anahtar Kelimeler: İlk Müslüman Türk Devletleri, Karahanlılar, Doğu Karahanlı Devleti, Batı Karahanlı Devleti

Hâkaniye, Âl-i Efrasyâb, İlig-Hanlar adları ile de anılan Karahanlı devleti, başta Karluklar olmak üzere, Çiğil, Yağma, Argu gibi Türk boylarına dayanıyordu. Yedi-su bölgesinde Kuz-ordu şehri başkent olmak üzere bir devlet kurmuş olan Karluk Türkleri “*Yabgu*”su şeklen bağlı bulunduğu Ötüken Uygur Hakanlığı’nın 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılmasından sonra, kendini “*Türk hanlarının meşrû halefi*” sayarak, Kara-Han unvanını aldı. Ülkesinin merkez toprakları Yedi-su – Kâşgar arası idi.

İlk Karahanlı hükümdarı olarak bilinen **Bilge Kül Kadır Han** Karluk Devleti’nin hükümdarı olup, Mâveraünnehir’deki egemenlik mücadelesinde Sâsânî Devleti ile uzun süre mücadeleye girdi. Bu mücadeleler sonrasında Kök-Türk devlet yapısının bir benzeri olarak Doğuda Arslan Kara Han, Batıda ise Buğra Kara Han unvanını taşıyan ikili Karahanlı Devleti kuruldu. Karahan Devlet merkezi Balasagun (Kuz-Orda) olup, buradaki hükümdar Arslan Kara Han en yüce makamıydı. Buğra Kara Han ise ikinci derecede egemen olup, Arslan Kara Han’a bağlı idi. İlk zamanlar merkezi Taras/Taraz iken, sonradan Kaşgar’a taşınacaktır. Bilge Kül Kadır Han’ın iki oğlundan Bazir, **Arslan Han** “*Ulu Hâkan*” olarak Balasagun (Kuz-ordu) şehrinde, **Oğulçak Kadır Han** da Talas (Taraz: Evliya-ata)’da oturdular.

Oğulçak Kadır Han 893’de başkentini Kâşgar’a nakletti. Yeğeni, Bazir’in oğlu **Satuk Müslümanlar**’la temas kurdu, sonra Kara-Hanlı devletinin başına geçince İslâmiyet’i resmî din olarak kabul etti (920’ye doğru) ve amcası Oğulçak Kadır Han’a karşı mücadelelere girişti ve başarılı oldu. Satuk’un bu zaferi Karahanlılar’ın Batı kolunun İslâmlaşmasını sağladı. 943 yılında Balasagun’u fetheden Satuk Buğra Han Karahanlı ülkesinin tamamına sahip oldu. Satuk Buğra Han daha sonra **Abdülkerim Satuk Buğra Han** (ölm. 955) adıyla anılacaktır. Fakat Karahanlı kitleleri arasında İslâm dininin asıl yayıcısı onun oğlu **Musa Baytaş** idi. Bu âileden **Ebû Nasr Ahmed** 999’da Sâmanoğulları devletini ortadan kaldırmakla tarihî bir rol oynamıştır ve Bağdat Abbasî Halifesi tarafından bir İslâm hükümdarı olarak tanınan ilk Karahanlı hanıdır. Mâveraünnehir Karahanlılar’a geçmiş ve Ceyhun nehri Gazneliler devleti ile sınır kabûl edilmişti (1001). Sonra Mâveraünnehir bölgesi aynı Karahanlı âilesinden **Ali Tegin**’in idaresine geçti. Devlet sınırları Balasagun, Özkend ve havâlisi ile Tarım havzasının batı kısmı, Balkaş gölü, Hindikuş, Karakurum dağları dolaylarına kadar yayılan Karahanlı devleti toprakları nihayet, iki kardeş: **İbrahim Tamgaç Buğra Han** ile “*Ulu Hakan*” **Ahmed Arslan Han** arasında paylaşıldı (1042). Devlet siyasî yönden de Doğu Karahanlı ve Batı Karahanlı olarak ikiye ayrıldı.

3.1.1. Doğu Karahanlı Devleti (1042-1211)

Yedi-su, Çu, Talas, Seyhun (Sir-Derya), Şaş (Taşkend), Fergane’nin bir kısmı ile, Cungarya bozkırlarına, İrtiş nehrine ve güneyde Taklamakan çölüne kadar yayılan topraklarında hâkanın Balasagun’da, ortak hâkanın Taraz (Talas)’da bazen de Kâşgar (Ordu-kent)’da oturduğu bu Karahanlı devleti, Şerefü’l-devle Süleyman (ölm. 1057) gibi genellikle âdil, dindar ve kültür sever hükümdarlar tarafından idare edilmiştir. Ünlü Türk siyaset kitabı Kutadgu-Bilig, Kâşgar’da oturan “*Ulu Hakan*” **Ebû Ali Hasan**

(**Tamgaç Buğra Kara Han**)'a sunulmuştu. Batıda Selçuklu İmparatorluğu'nun büyük gelişme gösterdiği bu tarihlerde, Sultan Melikşah tarafından Selçuklular'a bağlanan (1090), fakat 1105'de tekrar istiklâl kazanan bu devlet **Ahmed Han** zamanında doğudan Moğol Kara-Hitaylar'ın baskısını sınırlarda durdurmağa muvaffak oldu (1128). Ancak Ahmed Han'ın oğlu **İbrahim Han**, ülkesinde karışıklık çıkaran Karluk ve Kanglılar'a karşı, yardıma çağırmak gafletinde bulunduğu Kara-Hitaylar'ı yurdundan bir daha çıkaramadı. Balasagun bu Moğol devletinin eline geçti (1133). Kâşgar'da İbrahim neslinden gelen hanlar daha sonra Naymanlar'a tabî oldular. Karahanlı doğu kolu ortadan kalktığı 1221 yılına kadar durum böyle devam etti.

3.1.2. Batı Karahanlı Devleti (1042-1212)

Bu devlet Mâveraünnehir, Fergane'nin bir bölümü, Fârâb, Özkent bölgelerini kapsamaktaydı. Başkent Özkent şehri idi, sonra Semerkant merkez oldu. Diğer han ise Buhâra'da oturuyordu.

Âdil ve kudretli bir hükümdar olan **Ebû İshak İbrahim** (ölm. 1069)'den sonra oğlu **Şemsü'l-Mülûk I. Nasr Han** (ölm. 1082) zamanında Büyük Selçuklu İmparatorluğu ile iyi münasebetler devam etti. Bu iki Türk hükümdar âilesi arasında akrabalık kuruldu. Sonra Sultan Melikşah tarafından Selçuklular'a bağlanan (1089) ve Sultan Sançar'a da bağlılığını devam ettiren bu devlet Selçuklular'ın yenilmesi ile sonuçlanan Katavan savaşı (1141)'nden sonra Kara-Hitaylar'ın hâkimiyeti altına düştü. Yalnız kısa bir süre için Özkent'de zayıf bir kol kalmıştı. Harezşah Sultanı Alâaddin Muhammed, Kara Hitaylar'ı Mâveraünnehir'den uzaklaştırarak ve Semerkant'ta oturan son Karahanlı **Osman Han**'ı ortadan kaldırmak suretiyle (1212) bu devlete son verdi.

Burana1.

Burana2.jpg

Ahmed Yesevi1.jpg

Ahmed Yesevi2.jpg

Kaynak (Source):

Anat, H. Yakup; **Karahanlılar Tarihi**, Haz. Ahmet Almaz, İstanbul 2003, s. 223

Genç, Reşat; **Karahanlı Devlet Teşkilâtı**, Ankara 2002, s. XXX + 266.

Genç, Reşat; **Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası**, Ankara 1997, s. 412

Hunkan, Ömer Soner; **Türk Hakanlığı Karahanlılar (766-1212)**, İstanbul 2007, s. 523

Merçil, Erdoğan; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 1991, s. 412.

Necef, Ekber N.; **Karahanlılar**, İstanbul 2005, s. 422.

Uluçay, Çağatay; **İlk Müslüman Türk Devletleri**, Ankara 1975, s. 336.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

